

Slovenski Pravnik.

Leto XXIII.

V Ljubljani, 15. julija 1907.

Štev. 7.

O agrarnim i nasljednopravnim odnošajima u Primorju i njihovoj pravnoj uredbi.

Svrha je ovih redaka, da potakne pravnike i narodne gospodare na pobliže proučavanje agrarnih pitanja našeg prirodnim divotama toli bogato obdarenog Primorja, koje takodjer obiluje i raznovrsnim običajima pučanstva, ali koje na žalost nije uvijek onim marom njegovano, kako bi to u potpunoj mjeri i zaslužilo. Ako postignemo ovu svrhu te ako prodru u šire slojeve odnošaji o zemljišnom posjedu i dotično pučko pravo, ta stvaralačka snaga gospodarstvenih obličja, onda smo si našli i put, kojim moramo udariti, da nešto doprinesemo. —

U drugom dijelu kušat ću, da predočim takodjer stanovište, što sam ga u tom pogledu zauzeo na temelju svoga promatranja.

I.

Promatramo li pobliže gospodarstveni i pravni život pučanstva, naidjemo u obim smjerovima na veće ili manje razlike. Taj nesklad na gospodarstvenom i pravnom polju pučanstva valja u prvom redu tražiti u raznovrsnim oblicima nasljednoga prava, što postoje u pučkom pravu; ali s druge strane taj nesklad stoji takodjer u savezu sa narodnošću i sa naravi tla. — Ako promatramo stvar s ovih gledišta, doći ćemo do ovog rezultata:

U sjevernom dijelu Primorja, u okružju goričkoga sudišta i u onim kotarima tršćanskoga sudišta, što graniče sa Kranjskom,

redak = vrsta; — *potakne, potaknuti* = izpodbuditi; — *pučanstvo* = ljudstvo, stanovništvo; — *mar* = marljivost; — *postignuti* = doseći; — *stvaralački* = vstvarjajoči; — *podmiriti* = odpraviti (nagraditi); — *nasljedno pravo* = dedovinsko pravo; — *tražiti* = iskati.

vlada pravno načelo, po kojem samo jedan baštinik nastupa ostavinu te podmiri ostale novčanom svotom. Naprotiv u južnom dijelu goričkoga sudišta vlada pravni običaj, da baštinici bivaju imenovani na jednake dijelove, koje međusobno razdijele u naravi. — Teritorijalna granica sjedinjuje se sa jezikovnom, tako da prvo pravno načelo prestaje već na prelazu iz slovenskog kraja u talijansku Furlaniju, gdje počima drugo od pomenutih načela.

Jasan dokaz za to pruža nam občina Ločinj, koja se nalazi na medji. Dok se slovensko pučanstvo iz okolice te občine drži načela, da jedan baštinik nastupa ostavinu, imenuje talijansko pučanstvo u mjestu Ločinj sinove nasljednicima na jednake dijelove, a kćeri bivaju podmirene glede svog dužnog dijela u novcu ili u naravi.

U Istri pako postoji svuda i bez razlike narodnosti samo potonja od navedenih nasljednih forma. Po tomu dakle nalazimo u malenom Primorju obje vrsti nasljednoga prava poznate iz narodnoga gospodarstva, naime njemačku, ili kako Lujo Brentano u svojem spisu »Das droit d' ainesse unter der Restauration und seitdem«¹⁾ dokazuje — normandijsku ali od njemačkih zemlja recipiranu inštituciju, prema kojoj samo jedan baštinik nastupa ostavinu — Übernahme durch eine Hand (po Luju Brentano »Übernahme nach französischer Art«) — i rimsku inštituciju, po kojoj više baštinika preuzimlje ostavinu te ju međusobno razdijele u naravi.

Prva od nasljednih forma, što postoji takodjer u alpskim zemljama, ima tu prednost, što nasljedni posjed biva uzčuvan cijelim pokoljenjima, jer prelazi skoro kao jedan fideikomis od jednoga na drugoga, dok se ostali članovi obitelji posvećuju drugim zaradama. —

Druga forma naprotiv doimlje se ugodno čovjeka, jer nosi u sebi idealno obilježje obiteljske skupine. — Ako pak nema

¹⁾ Erbrechtspolitik, Stuttgart 1899.

baštinik = dedič; — *ostavina* = dedščina; — *podmiriti* = odpraviti (nagraditi); — *pružati* = podajati; — *medja* = meja; — *dužni dijel* = dolžni delež; — *potonji* = poslednji; — *naime* = namreč; — *zarada* = pridobivanje; — *obilježje* = poteza.

toga obilježja, ta forma ni malo ne privlačuje, dapače nas odvrća svojom neprekidnom diobom u naravi. Dioba u naravi biva naime provedena bezizimno čim prestane zajedničko življenje baštinika. Ova pojava je osebina ovog nasljednopravnog oblika. Prigodom razdruženja obitelji nikad ne bivaju oni, koji imaju pravo na baštinu, podmireni gotovim novcem, nego si sva zemljišta medjusobno porazdijele u naravi. Radi toga se i nazivlje taj oblik nasljednog prava jednostavno »dioba u naravi«.

Dakle slika, što nam se pruža u predjelima Primorja, gdje taj nasljednopravni oblik postoji, je slijedeća:

Redovito ostanu članovi obitelji nakon smrti svog poglavice dotle u zajednici, dok se ne pojavi kakav uzrok dijeljenju, a to su obično prepirke. — Više puta se razdijeli baština odmah iza njegove smrti; a često se dapače dogodi, da to poglavica obitelji već u oporuci naredi. Redovita je pak slika, kako bi već napomenuto, da se nastavi zajednica. — Čini se, da je taj običaj duboko uvriježen u narodu, jer se u većini slučajeva poglavica obitelji u svojoj oporuci zaprijeti, da će izbaštiniti onoga, koji bi htio provesti diobu.

Ako pak dodje do diobe, ova se ne sprovadja posvuda jednako. U Furlaniji se izvadja u pojedine čitave čestice ili u skupine istih, takozvane »lotti«, tako da svaki dionik dobije odredjeni broj cijelih čestica. — U Istri je to drugojačije. Tu biva dioba skroz i skroz provedena, t. j. svaka pojedina čestica razdijeli se na toliko dijelova, koliko ima dionika. — Oporučnim diobama se često jednome baštiniku dodijeli pojedine redove vinove loze ili maslinke, dok se zemljište, na kojem iste rastu, dodijeli opet drugom baštiniku; a naredjuje se takodjer dioba zgrada za stanovanje i za gospodarstvo. Jasno je, da taj način dovodi do najsitnijeg raskomadanja zemljišta i da se time zemljišničke prilike sasvim poremete. —

dioba = delitev; — *osebina* = posebnost; — *beizimno* = brezizjemno; — *prestati* = nehati; — *nakon* = po; — *poglavica* = poglavar; — *već* = že; — *zajednica* = vkupnost; — *nastaviti* = nadaljevati; — *dioba* = delitev; — *čitav* = cel; — *čestica* = parcela; — *dionik* = vdeleženc; — *maslinka* = oljka; — *zgrada* = poslopje; — *najsitnije raskomadanje* = najmalenkostnejše razkosanje; — *red* = vrsta; — *loza* = trta; — *poremete (poremesti)* = zmede (zmesti); — *izbaštiniti* = razdeniti (enterben).

Tu razliku diobe u Furlaniji s jedne strane te u Istri s druge strane svadjam na razliku naravi tla. U Furlanije je zemlja više jednolična, svuda jednako plodna ravnica, te je s toga ovdje takodjer moguća dioba u veće skupine. — Drugačije je pak u Istri, pošto je tamo tlo ponajvećma humovito, sa kršovitim naslagama, te se kod jedne te iste vrsti obradivanja opaža različna plodovitost prema visini i pravcu položaja tla. Radi toga je razumljivo, da svako pri diobi želi, da dobije po koji bolji komadić vinograda, polja ili šume.

Načelo naravne diobe ne prestaje na državnoj medji. Na zapad ono se proteže dolje u Italiju, a na jugoistoku siže u Hrvatsku. Na Sušaku, u Bakru i u Delnicama prilike su jednake. Mimogred samo ću spomenuti, da je ondje stanje gruntovnih knjiga još žalostnije, pošto ne postoji zakon, što bi doveo u sklad gruntovnicu sa katastrom. —

Toliko u pogledu vanjskih pojava obadvijuh spomenutih nasljedopravnih oblika. —

Tražimo li unutarnji razlog, začetak njihov, onda se moramo osvrnuti na njihovu historičnu formaciju. —

Poznato je, da su u južnim krajevima postojale zadruge (kućne zajednice) i da još i dan danas u velikom broju postoje. U Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj su zadruge u 17. vieku pod utjecajem njemačkog prava izginule.¹⁾ Poznato je, da se je u ovim krajevima poprimilo njemačko-pravni inštitut sakupljanja u jednoj osobi. — Etnografske su pak prilike Kranjske sasvim jednake onima na sjeveru Gorice i onima na trščanskom teritoriju, što graniči sa Kranjskom. Po tomu se može sa stalnošću zaključiti, da se ova promjena i ovdje dogodila u isto doba, te se tako može tumačiti i ovdje običajni nastup samo jednog baštinika.

Ni u Istri, ni u Furlaniji ne postoje više zadruge (kućne zajednice). Kada su nestale, to nisam mogao ustanoviti na temelju književnih podataka, što sam ih imao na raspolaganje. —

¹⁾ Krauss »Sitte und Brauch der Südslaven« Beč, 1885.

ovdje = tukaj; — *humovito* = holmovit (hügelig); — *kršovita naslaga* = kraška formacija; — *obradjivanje* = obdelovanje; — *prema* = po; — *visini* = višini; — *pravcu* = smeri; — *položaja* = lege; — *utjecaj* = vpliv; — *sakupljanje* = združenje; — *svadjati* = izvajati.

Po svoj prilici se to dogodilo u kasnije doba. To zaključujem iz činjenice, što su postajale u susjednim zemljama Hrvatske pred kratko vrijeme. (Tako sam na pr. našao u gruntovnoj knjizi u Delnicama više izbrisanih uknjižba zadruga [kućne zajednice].) Stalno je pak samo to, da se njemačke pravne običaje u ovim zemljama nije prisvojilo.¹⁾ Da možemo pak doći do daljnjih zaključaka, moramo najprije da se upoznamo sa inštitutom zadruga (kućne zajednice).

Sveučilišni profesor V. Bogišić (kasniji sastavljač crnogorskog građanskog zakonika) priredio je okolo godine 1870 obćenitu zbirku pravnih običaja u južnih Slavena. — Odnosne upitne arke, što su sadržavali 352 pitanja, rasposlao je na velik broj osoba svih predjela južnih zemalja, što su ga mogle u stvari uputiti. Iz prispjelih odgovora složio je kompilaciju običajnog prava pod naslovom »Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slavena« = »Collectio consuetudinum iuris apud Slavos meridionales etiamnum vigentium«, Zagreb 1874. U ovoj kompilaciji je potanje prikazana bitnost zadruga (kućnih zajednica), kako se još i danas pojavljuju u raznim predjelima, te je to najbolje i najpouzdanije vrelo zadružnog prava.

Temeljni principi ovog prava bili bi po Zborniku ovi:

Nepokretno imanje sa pripadnosti spada u vlasništvo zadruga te ga se ne može baštiniti. Ovo se imanje zove »kućno blago«. Na čelu zadruga stoji kućni poglavica (domaćin), koji biva obično izabran, a u njevojim predjelima je on uvijek najstariji muški član zadruga. Ovaj upravlja imanjem, dijeli posao, prodaje i kupuje pokretnine i polaže svake godine račun uprave. O kupnji i prodaji nepokretnog imanja kao što i opterećenju istoga odlučuju uvijek svi članovi zajednice (obično sa većinom glasova). Kućno gospodarstvo vodi žena domaćina »domaćica«.

¹⁾ U Vinodolu — to je ona plodona dolina, što se proteže medj Cirkvenicom i Bakrom — postoji zbilja primogenitura. Nego se ista temelji na specijalnom »Vinodolskom zakonu« iz 12. stoljeća. Ovo su mi rastumačili kolege iz Bakra. —

upitne arake = vprašalne pole; — *predjel* = kraj; — *potanje* = natančno; — *najpouzdanije* = najzanesljivije; — *vrelo* = vir; — *pripadnost* = pritiklina; — *baštiniti* = dedovati; — *obično* = običajno; — *izabrati* = izvoliti; — *pokretnine* = premičnine; — *opterećenje* = obremenjenje.

Pojedini članovi mogu steći i posjedovati posebnog imetka, koji se zove »osobina« ili »prčija«. Članovi mogu izaći iz zadruga, a radi važnih razloga mogu biti i izključeni. — Oni se onda odijele i dobiju obično svoj dio u naravi, a kadgod i u novcu. — Zadruga može se razriješiti redovito zaključkom većine, te onda dodje do razdiobe. Žene mogu dobiti najviše nekoliko pokretnina, no redovito ne dobiju ništa, ali se za to mogu priključiti jednomu ili drugomu od zadrugara. Razdioba se provadja uvijek u naravi. Ne spominje se nijednog slučaja razdiobe u novcu. — Ako sad prisposobimo onaj pravni sadržaj zadruga sa gorepomenutim pravnim običajima, to upada odmah u oči njihova sličnost, jer u obadvjema vlada skupni život u obitelji. — No pošto po našem pravu zadruga ne može da bude pravni subjekt, posiže se za pravnim inštitutom zajednice vlastništva, da se uzdrži zajednica u obitelji. Radi toga se imenuje nasljednike na jednake dijelove. Podredjenost ženskoga spola u zadrugi izrazuje se u našim pravnim običajima u ograničenju na nužni dio. — Ali sasvim jednaka je dioba u obadvjema slučajeva. Ondje kod razriješenja zadruga, ovdje kod ukinuća zajednice provadja se dioba u naravi te se nikada ne podmiruje u novcu.

Na temelju ovih pretpostavka mogu iz zadružnog prava zaključiti: Pravni običaj, da se imenuje baštinicima mužki potomci na jednake dijelove i da se provede dioba u naravi ostatak je bivših kućnih zajednica. To vrijedi ne samo za Istru već i za Furlaniju, jer su zadruga obstajale i kod Talijana, te dapače postoje i dan danas u južnom Tirolu¹⁾ i u Lombardiji između Mincija i Tičina.²⁾

¹⁾ Lujo Brentano: *Anerbenrecht und Grundeigentum* 1895 Str. 56. Ja dvojim, da one ovdje postoje kao pravni subjekt, barem ona dva slučaja kućne zajednice od Brentana u njegovoj raspravi »droit d' ainesse seit der Restauration« u »Erbrechtspolitik« Str. 144 kao nadopunjak njegovog pod opazkom ¹⁾ navedenog djela imaju jedino obiteljsko-pravni ali nikakav imovinsko-pravni značaj.

²⁾ Juraj Cohn: »Gemeinderschaft und Hausgenossenschaft« u »Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft« Stuttgart 1899 dio 13 str. 68.

steći = pridobiti; — *jer* = ker; — *zajednica vlastništva* = solastništvo (skupnost lastnine); — *ograničenje* = omejitve; — *nužni dio* = nujni delež; — *sasvim* = povsem; — *ukinuća zajednice* = nehanje vkupnosti.

Još nešto imao bi spomenuti: Izmedju različitih uzroka razriješenja zajednice u pojedinim krajevima ne nalazi se u zborniku nigdje, da bi smrt poglavice (domaćina) ili jednog člana bila povodom razriješenja. Time, što smrću ne dodje do razriješenja, tumačim si današnji običaj, ili bolje rekuć težnju, da se nastavi zajednica i nakon smrti zajedničkog poglavice.

II.

Sad je jasno, da su prilike normalne u goričkim i djelomično trščanskim predjelima, što ih obitavaju Slovenci, te da ovdje nije potrebna nikakova pomoć, već su dostatni postojeći zakoni i propisi i dosadašnja njihova uporaba.

Drugčije stoji stvar u pudručju nasljednopravne forme diobe u naravi. Tu se približujemo opasnom razvitku zemljišnih odnošaja i njihovom posvemašnjem, gospodarstveno pogibeljnom razkomadanju. Najprije bi htio pokušati, da prikažem, dokle možemo doći sa »lex lata«, a po tom da dodam, za čim bi se imalo težiti sa »de lege ferenda«.

1. Lex lata.

Ovdje bi htio započeti zgodnim riječima dra. Emila Otta ¹⁾: »Die freiwillige Gerichtsbarkeit ist ein Symptom fortgeschrittener Auffassung der Aufgaben der Gerichtsbarkeit als allseitiger Gewährleistung des Rechtsschutzes, nicht durch Richterspruch allein, auch mittels Rechtsfürsorge«.

Poznato je, koliko važnosti daje naša sudbena uprava pravnoj uredbi. Velik broj naredaba i odpisa bavi se njom. Kroz sve te naredbe i odpise provejava kao crvena nit aksiom: treba svestrano, temeljito i trajno doskočiti gospodarstvenom i obiteljskopravnom neredu, što ga prouzročuje smrt kućnog poglavice. — Bilo bi suvišno navesti sve te pojedine naredbe, tim više, što so svakemu poznate.

Ako se postavimo na stanovište pravne uredbe, stvorene putom naših pozitivnih zakona i naredaba sudbene uprave, onda

¹⁾ »Rechtsfürsorgeverfahren« Str. 2. —

nastaviti = nadaljevati; — *nakon* = po (nach); — *obitavaju*, *obitavati* = stanovati; — *odpisa* = razpis (Erlass); — *doskočiti* = odpomoći.

ćemo moći svestrano i uspješno razviti našu djelatnost. No glavno je pri tome, da bude sudac točno poznavao gospodarstvene odnošaje i pučko pravo u svojem kotaru, a osobito pojedini slučaj. Jer izdašno uredjenje je samo onda moguće, kada se ne ogriješi o obćenite nazore puka, a ni o posebne zahtjeve u pojedinom slučaju.

S ovog gledišta ćemo govoriti o tipičnim prilikama kod nasljedstva :

Umrije domaćin (kućni poglavica) bilo ab intestato, bilo oporukom, u kojoj imenuje baštinicima na jednake dijelove mužke potomke, a njegova je obitelj živila u zajednici. Tu se najprije nameće pitanje, da li se ima razdijeliti imanje, što je do sada bilo sakupljeno u jednoj osobi, i da li se obitelj ima razriješiti. Ja držim, da se na to pitanje može odgovoriti samo prema pojedinom slučaju. Ako u dotičnom kraju postoji narodni običaj, da rodjaci (osobito njezina braća) žive skupno u obitelji, te nitko ne želi, da razriješi zajednicu, onda se uredno ne bi smjelo u to dirati. Jer u mnogim je krajevima ova obiteljska zajednica prava gospodarstvena potreba; a osobito se sustav kolonata na njoj osniva. Kolonat treba koncentracije mnogih radnih sila, a to je samo moguće osnivanjem velikih obitelji. Tamo, gdje kolonat ne postoji, zahtjevaju drugi razlozi zajednicu obitelji. Istina je doduše, da skupno zemljište ne pruža svim članovima obitelji dovoljno hrane, ali zato se suvišne sile daju na drugu zaslužbu, kao n. pr. na zanat i nadnicu. Jedno ipak imaju svi, ako ustanu u zajednici, naime krov, što ih štiti i prima u svako doba.

Takve su zajednice važne i po odgoj. Stalno je, da su djeca u većim obiteljima bolje zaklonjena i lakše ih se nadzire, nego da žive kod svojih roditelja, koji su radi zaslužbe možda cio dan izvan kuće. Ja držim, da se baš u prvom redu mora zahvaliti toj okolnosti, da je mladež na selu rijedko kada zapuštena.

I sa gledišta zemljišničke knjige nije zajednica na odmet. Ako se nastavi zajednica, morali bi pojedini nasljednici biti

rodjaci = sorodniki; — *zanat* = rokodelstvo; — *nadnica* = dnina; *po* = za; — *zakloniti* = čuvati; — *zapušten* = zanemarjen; — *nije na odmet* = ni zametavati; — *uredno* = uradno; — *doduše* = sicer; — *krov* = streha.

upisani kao suvlasnici idealnih dijelova. U Istri nijesu prouzročili zbrku u zemljištnim knjigama odnošaji suvlasništva, već su tomu krivi parceliranje i spoj nebrojenih tjelesa u jedan uložak. —

Iz dosad spomenutoga bih zaključio, da se ne smije nastojati, da potomci iza smrti kućnog poglavice dodju do materijalne diobe i do razriješenja obiteljske zajednice, ako to oni sami ne žele i kad je zajednica sa gospodarstvenog i obiteljsko-pravnog gledišta od koristi. —

Nastavi li se zajednica, tad bi se imali svi dotični odnošaji potanje urediti. Trebalo bi nastojati, da se dodje do sporazuma, tko će postati kućni gazda, kako će se voditi gospodarstvo, kako će se dijeliti prihode, urediti pravo užitka udovice, tko se ima imenovati štitnikom i kako se ima voditi odgoj, te napose, kako se ima u zajednici da razlikuje i osjegura imanje malodobnih (n. pr. osjeguranje proti vatri.).

Takva potanja uglava ne bi bila po mojem mnijenju u opreci sa ustanovama §§ 165—170 izv. p. p.) a koristila bi svim dionicima. Uvjeren sam, da kod tako uređenih prilika ne bi svaka malena razmirica dala povoda razdruženju i diobi, kako to do sada biva. Kad bi se pak moralo doći do suca, onda bi ovaj postupujuć po §-u 433 gr. p. na temelju uglave mogao lako stranke umiriti.

Ako se pak sudac uvjeri, da zajednici nema više obstanka, ili ako su se baštinici već porazdijelili, tad bi se imalo nastojati na svaki način, da se čim prije ovrši dioba. U tom pogledu postoje dovoljne ustanove, te je za to suvišno pobliže o tom pretresati. Treba samo iztaknuti, da se dioba ima dovršiti prije dosudjenja, da se uzmogne postići pogodnosti pristojbina.

2. Lex ferenda.

Tu bi prije svega htio naglasiti, da držim shodnim, dapače nuždnim, da se u tom pogledu lege ferenda priskoči u pomoć.

zbrka = zmedenost; — *štitnik* = varuh; — *opreka* = nasprotje; *ustanova* = določba; — *dionicima* (dionik) = vdeležencem; — *do suca* (sudac) = do sodnika; — *uglava* = sporazum, dogovor; — *iztaknuti* = poudariti; — *dosudjenje* = prisojilo; — *postići* = doseći; — *dapače* = celo; — *nužno* = nujno.

Kao što su u Tirolskoj i Koruškoj agrarne i nasljednopravne prilike uredjene posebnim zakonima, to se isto tako mora učiniti u Primorju, a osobito u Istri.

Da nadjemo put, kojim bi morali udariti, moramo opet segnuti u kućne zadruge. Svakako mi nije ni na kraj pameti, da time želim uzpostaviti kućne zadruge, jer već zamrle gospodarstvene ustanove ne daju se više uzkrisiti, a osim toga pravni sistem kućnih zadruga nikako ne pristaje u okvirni zakon od 1. aprila 1889 br. 52 D. Z. L. Nu, kao što su kućne zadruge u nekim zemljama, u kojim još postoje, kao n. pr. u Srbiji, Hrvatskoj i Crnoj gori, zakonom uredjene, to će sigurno i njezini ostatci, što se još nalaze u našim zemljama, moći podati dovoljno gradiva, da se uzmogne stvoriti kaki agrarni zakon.

Prije svega želim u kratko napomenuti neke obćenite primjetbe glede kućnih zadruga, a onda predočiti povijest kodificiranja u susjednoj Hrvatskoj.

O postanku kućnih zadruga književnost nije ni malo složna. Peisker¹⁾ trdi, da se začetak srbske kućne zadruge ima tražiti u bizantskom poreznom sistemu bini ac terni viri²⁾ te u kašnjem porezu na dim, dok su ostali pisci s tim u opreci, te navadjaju da se uzrokom kućne zadruge ima smatrati težnja za obiteljskim životom, koja je prirodjena južnim Slavenima. Dr. Strohal³⁾ napokon misli, da zadruge u gradjanskoj Hrvatskoj potiču iz pritiska, što ga proizvodjahu lenska gospoda, dok zadruge u bivšoj vojničkoj krajini nastāše iz naravi vojnog lena.

Razna su mnijenja o vrijednosti zadruga u narodnoprivrednom pogledu. Peisker l. c. ih zabacuje kao preživjele te ih smatra zastarjelim gledom na sadašnje uredjenje države. Odlučni njihovi

¹⁾ »Die serbische zadruga« u »Zeitschrift für Social- u. Wirtschafts-geschichte« VII Sv. 1903.

²⁾ Slično takozvani Hoffuss u Bavarskoj; vidi Lujo Brentano »Zur Geschichte des bäuerlichen Erbrechtes in Altbaiern.« Erbrechtspolitik str. 417 i. t. d.

³⁾ Mjesečnik, svezak 10—12 ex 1903, te sv. 6—12 ex 1904.

uzkrisiti = oživiti; — *osim* = razen; — *ostatci* = ostanki; — *primjetbe* = opazke; — *porezni (porez)* = davčni; — *lenska gospoda* = Lehenherrschaft; — *gledom* = z ozirom.

zagovaratelji su Adalbert Schek¹⁾ i Dr. Ernest Miler.²⁾ Prvi trdi: »Zadruga podižu blagostanje, čine suvišnim javne dobrotvorne zavode, uzdržavaju i jačaju obiteljska čustva. Medjusobno nadziranje štiti čudorednost; zadruga su najpodesnije, da zapriječe razkomadanje posjeda te osiromašenje seljačkog stališa.« Drugi navadja: »U zadruzi se pomoću ujedinjenja sjedinjuju prednosti, što ih pruža veliko gospodarstvo sa prednostima malog posjeda . . . ona pruža članovima stvarne koristi te je svoju raison d' être opravdala tekom stoljeća. S toga su se prilikom vijećanja o zakonu o zadruzi od god. 1899 u hrvatskom saboru svi govornici izjavili za zadrugu. Predstojnik odijela Stanković rekao je: »naše zadruga su štitile naš narod kroz stoljeća od siromaštva i branile ga proti proletarijatu.«

Kodifikacije osnove u Hrvatskoj, koje ću samo u kratko navesti, pružaju nam u mnogočem važni tertium comparationis za naše prilike.

Godine 1848 porazdijeliše pripadnici gradjanske Hrvatske, čim su stekli slobodu, svoje kućne zajednice i vlasništvo nekretnina. Štetu te diobe uvidio je ban Jelačić, te ju je s toga naredbom od 7. aprila 1850 i zabranio; no, da donekle udovolji odporu, što je uslijed toga nastao, opet ju je dozvolio naredbom od 13. oktobra 1851, ali samo do neke granice, izpod koje se nije smjelo ići.

Godine 1870 pak ne samo da dioba nije bila dozvoljena bez ikakvog ograničenja, već se je kućna zajednica smatrala preživjelom, dapače štetnom. Ovako stanje trajalo je uz kratki prekid u god. 1872, kad je naime zakon bio ukinut, do godine 1877. Razkomadanje dobara je najbolje cvalo, te su mnoge i jake kućne zajednice propale. — Zakonom od 8. decembra 1877 nasto preokret, te bi zabranjeno svako raspolaganje sa zajednicom, bilo inter vivos, bilo mortis causa.

¹⁾ »Allgemeines Gesetzbuch über Vermögen für das Fürstentum Montenegro.« Berlin 1893 Str. LVI.

²⁾ »Die Hauskommunion der Südslaven« u »Jahrbuch der internat. Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft« Berlin 1898.

podizu = povzdigajo; — *čudorednost* = mravnost; — *vijećanje* = posvetovanje; — *šteta* = škodljivost, škoda; — *prekid* = prenehanje; — *ukinuti* = razveljaviti; — *dobara (dobro)* = posestev; — *najpodesnije* = najpripravnejše.

U istom smjeru razvile se po prilici okolnosti u vojničkoj krajini, iza kako su god. 1850 ukinuta vojnička lena, samo što je u onom dijelu, koji bi god. 1871 priključen Hrvatskoj, zakonom od 29. decembra 1878 dozvoljena bila neograničena dioba, a zabranjeno ustrojenje novih zajednica. U onom dijelu, što nije bio pripojen, mogla se je po zakonu od 14. aprila 1880 provesti dioba uz stanoviti minimum i ustrojiti nove zajednice.

Iza kako je godine 1883 pripojen gradjanskoj Hrvatskoj i ostali dio vojničke krajine počelo se jednolično uredjivati kućne zajednice. Tako je i uveden zakon od 9. maja 1889, što još i dandanas postoji i što bi popunjen novelom od 30. aprila 1902. Taj se zakon temelji na načelu, da iza smrti člana kućne zajednice njegov dio pripadne samoj zajednici, unutar koje nema nikakvog nasljednog prava. Druga načela ovog zakona govore: o ustanovljenju minimuma, izpod kojeg ne smije, da uzsljedi dioba (u Primorju 3, inače prema županiji 4 ili 8 jutara); u ograničenju, u obterećivanju minimuma i u ovrsi na isti; o privoli političke oblasti na diobu, o nastojanju oko stvaranja novih zajednica iza diobe, o ustanovama o djelokrugu kućnog poglavice i skupštine, te napokon o obterećivanju i otudjivanju. Ako kućna zajednica posjeduje goli minimum, onda može član, koji iz nje istupi, tražiti samo podmirenje u gotovom novcu. Dozvola diobe pak predpostavlja, da svaki pojedini dio iznaša zakoniti minimum.

Iz ove kratke povijesti zadruga te iz uzakonjenja iste u Hrvatskoj dade se najprije zaključiti, da bi glavnim temeljem, na kojem bi se imao graditi naš agrarni zakon, morao biti starodrevni običaj zajednice u obitelji i u vlasničtvu. Pošto već imamo takve zajednice, koja izvire iz pomenute zadruga, bilo bi uputno, da se na postojećoj podlozi dalje gradi, jer je taj u narodu duboko uvriježeni pravni običaj neodijeljivo skopčan sa samim obstankom naroda i ne da se iztrijebiti. Za to nam jasan dokaz pružaju pravni odnošaji u Dalmaciji, gdje se je narodno pravo sa zadrugom uzdržalo sa svim tim, što tamo vrijedi obći gra-

vojnička lena = Militärlehen; — *ustrojenje* = ustanovljenje; — *uz stanoviti* = ob določenem; — *iza kako* = od kar; — *bi* = je bil; — *jutro* = oral; — *obterećivanje (teret)* = obremenitev; — *u ovrsi (ovrha)* = v izvršbi; — *starodrevni* = starodavni; — *sa svim tim, što* = navzlic temu da; — *vrijediti* = veljati.

djanski zakonik, s kojim se već 90 godina neprestano bori.¹⁾ Još jasnije opaža se to u Tirolu. § 16 zakonske osnove o glavnim baštinicima (Anerben) sadržavao je ustanovu, prema kojoj se je imala odgoditi dioba i dosuditi braći imanje kao zajedničko u slučaju, ako više braće nastupi baštinu te ako to zahtjeva glavni baštinik i svi ili bar njekoji subaštinici. Vlada se je toj ustanovi opirala, ali je napokon, kako veli Grabmayr u razložnom izvještaju povukla taj svoj prigovor »proti zakonskom priznanju našeg pokrajinskog običaja da se prenaša na više braće imanje kao zajedničko (Hofeigentum).«

Kao posljedica ovog glavnog načela imala bi se za slučaj diobe zajednice zabraniti dioba, što je štetna gospodarstvu. Inštitucija »hofova« (»Höfe«) ne prijanja uz naša tla, za to je se ne može nametnuti zakonom, ali nema opet sumnje, da bi zabrana diobe odstranila štetne posljedice ukinuća zajednice. Takva nam se mjera prikazuje, kako to proizilazi iz gorespomenutog uzakonjenja kućne zajednice, kao inherens zakonskog utvrdjenja zajednice, i za to ne bi ona ni kod nas izgledala prema narodnom shvaćanju kao tuđji zaštitni elemenat, pošto imamo, da uklonimo od sebe iste ubitačne posljedice, što proizviri iz pravnog običaja sličnog kućnoj zajednici. Da bi se pak zakonodavnim putem moralo što god poduzeti u korist vodjenja gospodarstva u zajednici, kako i u korist polaganja računa i drugih važnih prilika, je odviše jasno.

Na kraju se još želim samo dotaknuti pitanja, ne bi li umjesto agrarnog zakona već samo uredjenje zemljištnika po kalupu zakona za Galiciju od 11. decembra 1906 drž zakona br. 246 doskočilo dosadanjim pobrkanim prilikama gruntovnim.

Ja nijesam toga mnijenja.

U Galiciji su se zemljišničke prilike uslijed diobe, dotjerane do podrobnosti, što nas podsjeća na sjeveroslavenski pravni običaj kućne zajednice, nazvane »mir«, toliko pobrkale, da se je pokazalo

¹⁾ Bogišić, Zbornik str. XX, XXI, XXVIII–XXIX.

bar = vsaj; — *subaštinik* = sodedič; — *napokon* = naposled; — *razložni izvještaj* = motivno poročilo; — *povući* = umaknuti; — *mjera* = Massregel; — *shvaćanje* = razumevanje; — *ukloniti* = odstraniti; — *ubitačan* = poguben; — *umjesto* = namesto; — *zemljištnik* = zemljiška knjiga; — *kalup* = vzgled; — *podsjećati* = spominjati.

nuždnim, da postave posebnog oblastnog organa, naime lokalnog komisara, koji ima, da dovede u sklad gruntovnu knjigu sa faktičnim posjedom.

Sve ako u Istri nailazimo na svakom koraku na nesklad, ipak držim, da bi se tomu vrlo lako dalo doskočiti, s obzirom na neznatnu prostranost pokrajine, kad bi se povećao broj radnih sila — naime broj zemljomjeraca i voditelja gruntovnih knjiga Galički zakon neima agrarnopravnog smjera, već služi jedino svrsi uredjenja zemljišničkih prilika, što se najbolje razabire iz vladinog obrazloženja zakona (str. 25), dok u Istri trebamo agrarni zakon, koji bi odgovarao pučkom duhu, shvaćanju i pravu.—

F. Kavčnik.

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) Izgubitelj pri prepovedani igri ne more izgubička terjati nazaj.

Tožnik, zloglasen hazardist, je prinesel seboj kvarte, katerim je celo ena kvarta manjkala, in tako dolgo silil toženca in druge, da so šli ž njim igrat prepovedane igre; pri igri »zadnji vzetek« je tožnik vkljub nerednostim v igri izgubil ves denar. svojega gospodarja okoli 530 K, a toženec je priigral okoli 200 K. Vsi udeleženci so bili zaradi prestopka po §-u 522 kaz. zakona obsojeni, a tožnik je bil, dasi povzročitelj (§ 5 k. z.) na II. stopnji oproščen, ker je bil, predno je orožniško poročilo dospelo na sodišče, ovadil samega sebe in svoje soigralce.

V civilni pravdi je okrajno sodišče v O. tožnikovemu tožbenemu zahtevku na povračilo zneska 200 K in obsodbo na plačilo pravnih stroškov ugodilo.

Dejanski stan.

Dne 23. februarja 1906 se je sešlo v krčmi M. P. v V. več mož, med njimi tožnik in toženec. Kmalu je prišlo med njimi

Sve ako (akoprem) = čeprav; — radna sila = delavna moč; — dok = dočim.